

Ks. Zdzisław Janiec

Wpływ liturgii domowej na rozwój osobowy rodziny¹

Wstęp

Na wstępie niniejszych rozważań należy zaznaczyć, że rodzina chrześcijańska nie tylko przynależy do Kościoła, ale sama jest Kościołem. Sobór Watykański II nazywa rodzinę *Domowym Kościołem*², a także *Domowym sanktuarium Kościoła*³. Współcześnie *Kościół domowy* rozumiany jest nie tylko jako zgromadzenie liturgiczne, lecz określa się tym mianem rodzinę w ścisłym tego słowa znaczeniu, przede wszystkim ojca, matkę i dzieci⁴. Rodzina chrześcijańska będąc kościołem w miniaturze, uczestniczy w funkcjach Kościoła Powszechnego⁵. Jedną z nich jest funkcja kapłańska, którą Kościół pełni poprzez kult liturgiczny⁶. Stanowiąc *Domowe sanktuarium Kościoła*, rodzina pełni rolę podstawowej wspólnoty liturgicznej, która nie tylko uczestniczy w liturgii Kościoła Powszechnego, ale ma również prawo do sprawowania liturgii domowej⁷. Trzeba bowiem pamiętać, że obok liturgii Kościoła istnieje również liturgia rodzinna⁸. Przez liturgię domową, czy też liturgię *Kościola domowego* rozumie się taką liturgię, która odbywa się w domu i w której uczestniczy mała liczba osób⁹.

Kult w rodzinie sprawowany jest poprzez życie sakramentalne, modlitwę wspólną i indywidualną oraz przeżywanie roku liturgicznego¹⁰.

Warto zatem zadać pytanie, jaki wpływ liturgia domowa wywiera na rozwój osobowy rodziny?. Odpowiedź, którą postaramy się zawrzeć w niniejszym artykule, opierać się będzie na trzech wątkach¹¹: wpływie sakramentów i sakramentaliów na rozwój rodziny (1), znaczeniu domowej modlitwy na rozwój rodziny (2), omówieniu

¹ Jest to referat wygłoszony przez autora na Międzynarodowym Kongresie naukowym pt. „Wartość i dobro rodziny”, organizowanym z okazji X-lecia Instytutu Nauk o Rodzinie KUL w dniach 12-13 maja 2009 r.

² Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (odtąd skrót KK) 1964, nr 11.

³ Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (odtąd skrót DA), 1965, nr 11.

⁴ Por. F. von Betz, *Die Familie als Kirche im kleinen*, w: *Plantare. Aufsätze*, herausg. H. Aufderbeck, Leipzig 1966, s. 231-237.

⁵ Należą do nich: funkcja kapłańska, prorocka i królewska.

⁶ Por. B. Ciepłińska, *Liturgia Kościoła domowego w roku kościelnym jako przygotowanie do Eucharystii*, (maszynopis pracy magisterskiej znajduje się w Bibliotece Instytutu Teologicznego w Sandomierzu), Sandomierz 1999, s. 114.

⁷ Wczesne celebracje były domowymi liturgiami. Są one eklezjalne, tak jak cały Kościół gromadzący i znajdujący się w takim domu na liturgii. Por. W. Nowak, *Zarys liturgii Kościoła domowego*, Olsztyn 2000, s. 9.

⁸ Przewodnikami w tej liturgii mogą być, oprócz *Rytuału rodzinnego* J. Wysockiego, ukazujące się w wydawnictwach różnorodne modlitewniki dla rodzin.

⁹ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 9.

¹⁰ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupów polskich 1945-1980*, Sandomierz 1988, s. 197.

¹¹ Z pewnością można by było uwzględnić jeszcze następujące zagadnienia: celebracja błogosławieństw związanych z życiem w rodzinie, nabożeństwa ludowe, modele czytania Pisma świętego w Kościele domowym, Maryja, Matka Pana Królową Kościoła domowego itp. Jednakże poszerzenie tego referatu o powyższe treści przekraczałoby możliwości czasowe. Zob. W. Nowak, *Zarys liturgii Kościoła domowego*, Olsztyn 2000.

roku liturgiczny jako elementu składowego rozwoju rodziny (3).

I. WPLYW SAKRAMENTÓW I SAKRAMENTALIÓW NA ROZWÓJ RODZINY

Ważnymi momentami dla rozwoju rodziny jest przyjmowanie sakramentów świętych. Nie tylko dają one życie Boże poszczególnym członkom rodziny, ale przyczyniają się także do mocniejszej więzi z Bogiem całej wspólnoty domowej¹². Równocześnie usposabiają wiernych do owocnego przyjęcia tej łaski i do oddania Bogu należnej Mu czci¹³. Osiągnięciu tego celu winna sprzyjać cała atmosfera domu rodzinnego, wiara i właściwe usposobienie wszystkich domowników¹⁴. Członkowie *Domowego kościoła* przyjmują prawie wszystkie sakramenty w ramach wspólnoty rodzinnej. Dlatego w pierwszej części wykładu omówione zostaną kolejne sakramenty¹⁵: chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, sakrament pokuty i pojednania oraz małżeństwo. Będzie także mowa o sakramentaliach¹⁶, czyli małych sakramentach¹⁷.

1. Chrzest

Pierwszym etapem inicjacji chrześcijańskiej jest sakrament chrztu dorosłych i dzieci. W liturgii posoborowej w przygotowaniu do **chrztu dorosłych** szczególna odpowiedzialność spoczywa na członkach rodziny¹⁸. W *Ogólnym Wprowadzeniu do Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*¹⁹ podkreślona została odpowiedzialność ojca chrzestnego, który „jako przedstawiciel zarówno rodziny ochrzczonego, rozszerzonej w znaczeniu duchowym, jak i Kościoła ma wspierać rodziców w staraniu o to, by dziecko doszło do wyznawania wiary i wyrażało ją życiem”²⁰.

W obrzędzie **chrztu dzieci** rodzice odpowiedzialni są za chrzest, ale przede wszystkim za przygotowanie do niego, zwłaszcza, gdy istnieje zagrożenie życia dziecka. Wówczas celebrowanie sakramentu może mieć miejsce w domu prywatnym²¹. Podkreśla się obowiązek wychowania dzieci w *Kościele domowym* do dojrzewania w wierze i świadomego uczestniczenia w sakramentach Eucharystii²² oraz bierzmowania²³.

¹² Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 198.

¹³ Por. Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (odtąd skrót KL), 1963 nr 59, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1967.

¹⁴ Por. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny*, Włocławek 1999, s. 466.

¹⁵ Świadomie pominięto dwa pozostałe sakramenty, gdyż ich rola w liturgii domowej jest mniej znacząca.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. K. Matwiejuk, *Sakramentalia*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, R. Przygoda, M. Fijałkowski, Lublin 2006, s. 767-769.

¹⁷ Nazwa pochodzi od F. X. Weisera.

¹⁸ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 26.

¹⁹ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (odtąd skrót OCD), Katowice 1988.

²⁰ Por. OCD, nr 8; zob. M. Staneta, *Przygotowanie rodzin wierzących przed udzieleniem chrztu dzieciom*, AK 88: (1977), s. 227-229.

²¹ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 27.

²² Szczególnie wskazane jest, aby rodzice, wspólnie z kapłanem, przygotowali dziecko do pierwszej Komunii świętej, a później wprowadzali je w życie wiary przez kształtowanie właściwej postawy moralnej. Należy dążyć do tego, aby przed bierzmowaniem dziecka cała rodzina brała udział w noweniu do Ducha Świętego. Zaś w dniu przyjęcia tego sakramentu, po powrocie do domu, powinna klęknąć do modlitwy w intencji bierzmowanego i cały dzień spędzić w Bożym nastroju.

²³ Por. B. Nadolski, *Odnowa liturgii a rodzina*, AK 78 (1972), s. 477-478.

2. Bierzmowanie

Drugim etapem inicjacji chrześcijańskiej jest sakrament bierzmowania²⁴, który udoskonalą łaskę chrztu²⁵. W *Obrzędach Sakramentu Małżeństwa* czytamy: „Katolicy, którzy jeszcze nie przyjęli sakramentu bierzmowania, przed zawarciem małżeństwa powinni go przyjąć, aby dopełnić wtajemniczenia chrześcijańskiego”²⁶. Posoborowy obrzęd odnowionej liturgii bierzmowania mocno akcentuje wprowadzenie dzieci *Kościół domowego* w życie chrześcijańskie i sakramentalne. Jest to obowiązek rodziców, który wyraża się, między innymi, w aktywnym uczestnictwie w celebracji sakramentów we wspólnocie Kościoła²⁷. Tą wspólnotą jest przede wszystkim rodzina, czyli *Kościół domowy* będący reprezentantem ludu Bożego²⁸.

3. Eucharystia

Rodzina jest środowiskiem, w którym dokonuje się przygotowanie do niedzielnego zgromadzenia eucharystycznego. W trakcie Mszy świętej realizuje się spotkanie z Chrystusem i pogłębienie wspólnoty rodzinnej²⁹. Równocześnie *Kościół domowy* jest miejscem umożliwiającym celebrowanie Eucharystii dla rodziny, z odpowiednimi przystosowaniami³⁰. Jak pisze Władysław Nowak: „Spotkania rodzinne przy chorych lub starszych osobach, które nie wychodzą z domu i dlatego nigdy nie mogłyby uczestniczyć we Mszy świętej. W takich przypadkach dołączają się sąsiedzi i inni opiekujący się chorymi osobami. Podobnie można celebrować w małych grupach zgromadzonych na czuwaniu przy zmarłym, bądź też z powodu jakiejś szczególnej okazji religijnej”³¹.

Mszy świętej nie sprawuje się z reguły w domu rodzinnym, niemniej jest on miejscem, w którym powinno dokonywać się praktyczne przygotowanie do niedzielnej Eucharystii.

4. Sakrament pokuty i pojednania w rodzinie

Ważną rolę w procesie rozwoju rodziny odgrywa sakrament pokuty i pojednania. Uczestniczenie w tym sakramencie we wspólnocie rodzinnej jest niezmiernie wychowawcze, zarówno dla dzieci, jak i dla rodziców. Oboje rodzice mogą pomóc dziecku w przygotowaniu się do przyjęcia tego sakramentu, zwłaszcza w zrobieniu rachunku sumienia. Rzeczą niezwykle ważną jest przepraszenie się małżonków na oczach całej

²⁴ Por. *La confirmation. Que dire? Que faire?*, Lyon 1972, s. 61.

²⁵ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 27.

²⁶ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (Odtąd skrót OSM), Katowice 1996, nr 18.

²⁷ Por. OCD, nr 3.

²⁸ Tamże, nr 4.

²⁹ Por. R. Kamiński, *Parafia ośrodkiem ewangelizacji*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 44 (1975) s. 272-285.

³⁰ Por. Soborowa reforma kładła nacisk na czynne i pobożne uczestnictwo wiernych w sprawowanych obrzędach. Wiązała się z uproszczeniem dotychczasowych rytuałów i dostosowaniem ich do miejscowych warunków. Papież Paweł VI w dokumencie z 1969 roku wprowadził nowy porządek odprawiania Mszy świętej, w: <http://liturgia.wiara.pl/index.php?grupa=6&art=1077701061&dzi=1115658719> (20 kwietnia 2009 roku).

³¹ Cyt za: W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 27-28.

rodziny. Dzieci winny przeproszać swoich rodziców i odwrotnie, jeśli rodzice popełnili wobec swych latorośli błąd lub wyrządzili im krzywdę (por. Kor 3,19-21). I wreszcie, wszyscy razem przepraszają Boga jako wspólnota rodzinna³².

Wymiar wspólnotowy grzechu i pojednania w rodzinie podkreślony został w publikacji *Obrzędy pokuty dostosowane do diecezji polskich*³³. Wspomina także o tym Jan Paweł II:

Sprawowanie tego sakramentu nabiera szczególnego znaczenia dla życia rodzinnego: odkrycie w duchu wiary tego, jak grzech sprzeciwia się nie tylko przymierzcu z Bogiem, ale i przymierzcu małżeńskiemu oraz komunii rodzinnej, prowadzi małżonków i wszystkich członków rodziny do spotkania Boga „bogatego w miłosierdzie”, który rozszerzając swą miłość potężniejszą niż grzech, odbudowuje i udoskonala przymierze małżeńskie i komunię rodzinną³⁴.

Z sakramentu pokuty i pojednania rodzina winna korzystać w ciągu tygodnia, nie zaś w niedzielę. Dzień Pański bowiem nie ma charakteru pokutnego i odznaczać się musi atmosferą wielkanocnej radości³⁵.

5. Sakrament małżeństwa

Przysięga małżeńska, zawarta między małżonkami, jest symbolem jedności Chrystusa z Kościołem³⁶. Małżonkowie – rodzina – przez przyjęcie tego sakramentu otrzymują specjalne błogosławieństwo Boże³⁷. W liturgii sakramentu małżeństwa wszelkie modlitwy odnoszą się do przyszłej rodziny powstałej i opartej na wspólności życia. W ten sposób dom rodzinny staje się wspólnotą łaski i modlitwy³⁸.

6. Sakramentalia (małe sakramenty)

Na tak zwane małe sakramenty składają się poświęcenia i błogosławieństwa³⁹. Niektóre z nich mogą być sprawowane przez ludzi świeckich⁴⁰. Takie prawo w *Kościele domowym* przysługuje rodzicom. Oni są właściwymi liturgami *domowego sanktuarium*. W sakramentaliach sprawowanych w domu powinni uczestniczyć wszyscy członkowie rodziny, gdyż celebracja wspólnotowa stwarza okazję do jej osobowego rozwoju⁴¹.

³² Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 221.

³³ Zob. *Obrzędy Pokuty dostosowane do diecezji polskich*, Katowice 1996, nr 5 (odtąd skrót OP).

³⁴ Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Familiaris Consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w dzisiejszym świecie (odtąd skrót FC), Częstochowa 1982, nr 58.

³⁵ Por. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny...*, s. 492.

³⁶ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 28.

³⁷ OSM, nr 35.

³⁸ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 28.

³⁹ Chodzi o poświęcenia i błogosławieństwa zwierząt, miejsc, przedmiotów kultu lub użytku codziennego oraz procesje i pielgrzymki, zob. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny...*, s. 541.

⁴⁰ Por. KL, nr 79.

⁴¹ Por. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny...*, s. 542.

II. ZNACZENIE MODLITWY W ROZWOJU RODZINY

Zasadniczym elementem w liturgii domowej jest modlitwa⁴², torująca drogę ku rozwojowi w rodzinie⁴³. *Kościół domowy* sprawuje kult głównie poprzez: modlitwę wspólną i indywidualną, rodzinny różaniec oraz Liturgię Godzin⁴⁴.

1. Modlitwa wspólna i indywidualna

Małżonkowie, dzięki sakramentalności ich wspólnoty, uczestniczą w szczególny sposób w kapłaństwie powszechnym wiernych. Rodzina ma nie tylko prawo, ale i obowiązek wspólnej modlitwy, który wypływa z istoty sakramentu małżeństwa, uobecniającego realizację miłości Chrystusa do Kościoła.

Modlitwa małżeńska przechodzi w modlitwę rodzinną, gdy włączają się w nią dzieci. W *Domowym sanktuarium* modlitwa rodzinna przybiera różne formy. Jest to przede wszystkim modlitwa wspólna męża, żony i dzieci. Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Familiaris Consortio* pisze, że swoją treść modlitwa ta winna czerpać z samego życia rodzinnego, które we wszystkich i rozmaitych okolicznościach jest pojmowane jako powołanie Boże i aktualizowane jako synowska odpowiedź na Jego wezwanie: radości i bóle, nadzieje i smutki, narodziny i rocznice urodzin, rocznice ślubu rodziców, wyjazdy, rozłąka i powroty, dokonywanie ważnych i trudnych wyborów czy śmierć drogich osób⁴⁵.

Rodzice, na mocy godności i misji kapłańskiej, są pierwszymi nauczycielami modlitwy dla swoich dzieci, mają obowiązek wprowadzać je stopniowo w tajemnice odkrywania Boga oraz nauczania osobistej rozmowy z Nim⁴⁶. Ważną rolę w tej misji odgrywa przykład osobisty i żywe świadectwo ojca i matki. Zadaniem rodziców jest wpajanie dzieciom zasad modlitwy, poczynając od najprostszycy aktów uwielbienia i dziękczynienia Bogu, do osobowego z Nim spotkania. Papież pisze dalej: „modlitwa stanowi istotną część życia chrześcijańskiego, nie jest ona ucieczką od codziennych obowiązków, lecz dla rodziny chrześcijańskiej stanowi jeszcze większą zachętę do podejmowania i wypełniania wszystkich swoich odpowiedzialnych zadań”⁴⁷.

2. Modlitwa różańcowa w rodzinie

W liście apostołskim o różańcu Świętym *Rosarium Virginis Mariae*⁴⁸ Jan Paweł II stwierdza: „różaniec zawsze był modlitwą rodziny i za rodzinę. W przeszłości modlitwa ta była szczególnie droga rodzinom chrześcijańskim i sprzyjała jej jedności. Należy zadbać, by nie roztrwonić tego cennego dziedzictwa. Trzeba powrócić do modlitwy w rodzinie i do modlitwy za rodzinę, wykorzystując nadal tę formę modlitwy. Rodzina, która modli się zjednoczona, zjednoczona pozostaje”⁴⁹.

⁴² Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (odtąd skrót KDK) 1965, nr 48.

⁴³ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 202.

⁴⁴ Por. tamże, s. 197.

⁴⁵ FC, nr 59.

⁴⁶ Tamże, nr 60.

⁴⁷ FC, nr 62.

⁴⁸ Dokument ten ukazał się 16 października 2002 roku.

⁴⁹ Jan Paweł II, List apostołski *Rosarium Virginis Mariae* o różańcu świętym (odtąd skrót RVM),

Ojciec Święty podkreśla także korzyści płynące z tej modlitwy: „kierując wzrok na Jezusa, poszczególni jej członkowie odzyskują na nowo również zdolność patrzenia sobie w oczy, by porozumiewać się, okazywać solidarność, wzajemnie sobie przebaczać, by żyć z przymierzem miłości odnowionym przez Ducha Bożego”⁵⁰.

Modlitwa różańcowa niesie pomoc duchową rodzicom w wychowaniu dzieci⁵¹. „Modlitwa różańcowa za dzieci – pisze Papież – a bardziej jeszcze z dziećmi, która wychowuje od najmłodszych lat do tego codziennego momentu «modlitewnej przerwy» całej rodziny z pewnością nie jest rozwiązaniem wszelkich problemów, ale stanowi pomoc – duchową, której nie należy lekceważyć”⁵². Dlatego właśnie rodzina winna na nowo podjąć odmawianie różańca we wspólnocie, dzięki czemu wprowadzone zostaną nowe obrazy i treści w ich życie⁵³. W ten sposób powróci do domu rodzinnego obraz Odkupiciela z kart Ewangelii i obraz Jego Najświętszej Matki⁵⁴. „Rodzina, która odmawia razem różaniec, odtwarza poniekąd klimat domu w Nazarecie. Jezusa stawia się w centrum, dzieli się z Nim radości i cierpienia, w jego ręce wkłada się potrzeby, projekty, od Niego czerpie się nadzieję i siłę na drogę”⁵⁵ – czytamy dalej w cytowanym wcześniej liście apostoelskim.

3. Liturgia Godzin celebrowana we wspólnocie rodzinnej

Papież Paweł VI w adhortacji *Marialis cultus* uczy, że stosownie do wytycznych podanych przez Sobór Watykański II, rodzinę zalicza się do tych grup, którym przystoi wspólne sprawowanie *Liturgii Godzin*⁵⁶: „Jest rzeczą pożyteczną [...] by rodzina, jakby domowy przybytek Kościoła, nie tylko zanosila do Boga wspólne modlitwy, lecz odmawiała również wedle możliwości pewne części Liturgii Godzin, by przez to ściślej włączyć się w Kościół”⁵⁷. Sobór zachęca ludzi świeckich, gromadzących się we wspólnocie z apostoelskich lub innych powodów, do wypełnienia obowiązku wspólnej modlitwy Kościoła przez odmówienie choćby części *Liturgii Godzin*⁵⁸.

Istotnym potwierdzeniem zastosowania omawianej modlitwy w rodzinie jest zachęta *Ogólnego wprowadzenia do Liturgii Godzin*, w którym sformułowany został następujący postulat: „wypada wreszcie, by w rodzinie, która jest domowym sanktuarium Kościoła, nie poprzestawano na wspólnych modlitwach, ale także, w miarę możliwości, odmawiano jakąś część Liturgii Godzin, zespalając się w ten sposób tym ściślej z całym Kościołem”⁵⁹.

W dalszej części adhortacji czytamy: „by przez to ściślej włączyć się w Kościół. Zatem nie należy niczego pomijać, by ta wyraźna norma działania w coraz większej

Sandomierz 2002, nr 41.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, 208.

⁵² RVM, nr 42.

⁵³ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, 208.

⁵⁴ Por. tamże, s. 209.

⁵⁵ RVM, nr 41.

⁵⁶ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, 31.

⁵⁷ Por. Paweł VI, Adhortacja apostoelska *Marialis cultus* (odtąd skrót MC), 1974, w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła (Dokumenty)*, red. A. Wieczorek Warszawa 1990, nr 53.

⁵⁸ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 31.

⁵⁹ *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin* (odtąd skrót OWLG), Poznań 1992, nr 27.

mierze i z radością była stosowana w rodzinach chrześcijańskich⁶⁰. Warto także podkreślić, że w *Liturgii Godzin*, zwłaszcza w Jutrzni i Nieszporach, tematyka rodzinna powraca dosyć często. Temat rodziny nie pojawia się w Adwencie, raz zjawia się w okresie Narodzenia Pańskiego – raz w *Jutrzni* i siedem razy w *Nieszporach*; w Wielkim Poście w *Jutrzni* trzy razy; w paschalnym nigdy, w okresie zwykłym sześć razy⁶¹.

III. WPŁYW ROKU LITURGICZNEGO NA ROZWÓJ RODZINY

Zasadniczy wpływ na rozwój rodziny mają poszczególne okresy roku kościelnego, przeżywane we wspólnocie domowej poprzez sprawowanie liturgii rodzinnej. Kolejne wydarzenia liturgiczne są czasem, kiedy rodzina wprowadza do swojego domu Chrystusa⁶². Akcentowanie w domowej liturgii poszczególnych cykli roku liturgicznego, świąt i niedziel, przyczynia się do głębszego zrozumienia obrzędów liturgicznych, treści teologicznych, co razem wzięte przyczynia się do rozwoju rodziny⁶³. Godne przeżycie poszczególnych okresów liturgicznych, podejmowanie praktyk związanych z nimi, może wpłynąć pozytywnie na pogłębienie wiary i rozwój życia sakramentalnego poszczególnych członków *Kościola domowego*⁶⁴.

W naszych rozważaniach skupimy się na następujących okresach roku liturgicznego: misterium Wcielenia, czas paschalny i okres w ciągu roku. Powiemy również o udziale rodziny w niedzielnej Eucharystii oraz obchodach rocznic rodzinnych.

1. Okres Wcielenia przeżywany w rodzinie

Na rozwój rodziny znaczny wpływ wywiera owocne przeżycie okresu Wcielenia. W odpowiednim przygotowaniu do Narodzenia Pańskiego członkom *Kościola domowego* pomagają podejmowane w tym czasie praktyki religijne.

2. Okres Paschalny we wspólnocie rodzinnej

Istotnym czynnikiem rozwoju rodziny jest czas przygotowania paschalnego członków *Kościola domowego*. Jest to okres ważny, zmuszający do refleksji nad życiem rodzinnym i poprawy tego, co może niszczyć i psuć dobre relacje panujące w tym środowisku. W tej refleksji pomagają członkom rodziny czyny pokutne. Poprzez spełnianie tych praktyk rodzina może wiele zmienić w swoim życiu i umocnić dobre relacje. Zakończeniem Wielkiego Postu jest Święte Triduum Paschalne, w obchód którego *Kościół domowy* winien włączyć się poprzez udział w bogatej liturgii parafialnej, jak również przez sprawowanie liturgii domowej⁶⁵.

Okres Wielkanocy jest czasem szczególnej radości ze Zmartwychwstania Chry-

⁶⁰ MC, 53.

⁶¹ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 33.

⁶² Por. G. Staszczak, *Pobożność ludowa Kościoła domowego w roku liturgicznym* (maszynopis pracy magisterskiej znajdujący się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu), Lublin 2009 s.178.

⁶³ Por. B. Cieplińska, *Liturgia Kościoła...*, s. 116.

⁶⁴ Por. G. Staszczak, *Pobożność ludowa...*, s. 178.

⁶⁵ Por. tamże, s.179-180.

stusa, co uwidacznione jest w zwyczajach i obrzędach rodzinnych. Warto wymienić chociażby niektóre z nich, na przykład: udział w rezurekcji – porannej Mszy świętej oznajmiającej zmartwychwstanie Chrystusa, uroczyste śniadanie wielkanocne gromadzące przy wspólnym stole całą rodzinę, a poprzedzone dzieleniem się poświęconym jajkiem.

3. Okres zwykły w liturgii domowej

W Okresie Zwykłym nie czi się konkretnych aspektów tajemnic Chrystusa⁶⁶. W tym czasie wspomina się raczej tajemnicę Zbawiciela w całej pełni⁶⁷. Jest to ważny czas w życiu *Kościola domowego*. Dlatego powinien być wykorzystany na poznanie nauki Chrystusa i budowanie Królestwa Bożego⁶⁸. W *Kościele domowym* realizowane jest to poprzez codzienną modlitwę rodzinną, czytanie Pisma świętego oraz nabożeństwa⁶⁹. Nie wolno zapominać o wspólnym i pełnym uczestnictwie członków rodziny w niedzielnej Mszy świętej⁷⁰, która jest podstawą i rdzeniem całego roku liturgicznego⁷¹.

4. Niedziela dniem Kościoła domowego

Świętowanie niedzieli w *Kościele domowym* rozpoczyna się w sobotę wieczorem. Sobotnie popołudnie, spędzone w gronie rodzinnym, winno być wolne od ciężkich prac⁷². Niedziela również nie może służyć odrabianiu zaległych prac, na które nie wystarcza czasu w ciągu tygodnia. Należy zwracać uwagę, by w niedzielę mieszkanie było czyste, a sprzątanie zawsze kończyło się w sobotę po południu⁷³. Świętowanie niedzieli w *Kościele domowym* rozpoczyna się, jak zostało wspomniane, w sobotę wieczorem i obejmuje, oprócz przygotowania zewnętrznego, także przygotowanie wewnętrzne do godnego uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej⁷⁴. Jest ona – jak uczy Jan Paweł II – sercem niedzieli. „W dniu Pańskim porzucicie wszystko – czytamy w *Didaskaliach apostołskich* (II, 59,2-3) – i spieszcie, nie zwlekając, na swoje zgromadzenie, bo przez nie oddajecie chwałę Bogu”⁷⁵. Jeśli Eucharystia jest sercem niedzieli, to sercem *Kościola domowego* jest uczestniczenie w niej⁷⁶. Sobotni wieczór winien stać się przygotowaniem do niedzielnej Eucharystii przez lekturę Pisma Świę-

⁶⁶ Por. J. Usiądek, A. Sieradzki, *Rok liturgiczny w rodzinie (Tradycja i obrzędy)*, Olsztyn 1998, s. 53.

⁶⁷ Por. W. Markiewicz, *Rok liturgiczny przeżywany w rodzinie chrześcijańskiej* (maszynopis pracy dyplomowej znajdujący się w Bibliotece Instytutu Teologicznego w Sandomierzu), Sandomierz 1997, s. 34.

⁶⁸ Por. D. Pastuszyńska, *Rok liturgiczny przeżywany w rodzinie* (maszynopis pracy magisterskiej znajdujący się w Bibliotece Instytutu Teologicznego w Sandomierzu), Sandomierz 2002, s. 55.

⁶⁹ W okresie zwykłym w *Kościele domowym* szczególnie winno się pamiętać o miesiącach poświęconych Matce Bożej i Sercu Jezusowemu. Ważne miejsca zajmują też święta narodowe, np. uroczystość Królowej Polski, sierpień – rocznica powstania warszawskiego, 11 listopada – rocznica odzyskania niepodległości. Tak przeżywany czas zwykły roku liturgicznego stanie się dla wszystkich członków rodziny czasem wzrastania w łasce Bożej. Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 83.

⁷⁰ Por. tamże, s. 55.

⁷¹ Por. tamże, s. 57.

⁷² Por. tamże, s. 58.

⁷³ Por. tamże, s. 70.

⁷⁴ Por. tamże.

⁷⁵ Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini* (odtąd skrót DD), Poznań 1998, nr 46.

⁷⁶ Por. W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 65.

tego. Domownicy winni zapoznać się z tekstami czytań niedzielnych⁷⁷. Jan Paweł II we wspomnianym już liście apostolskim *Dies Domini* odnosi się ze szczególną estymą do tych inicjatyw, „przez które wspólnoty parafialne, angażując wszystkich uczestników Eucharystii - kapłana, służbę liturgiczną i wiernych - już w ciągu tygodnia przygotowują niedzielą liturgię, rozważając słowo Boże, zanim jeszcze zostanie wygłoszone”⁷⁸. Dla wielu rodzin stosownym czasem na czytanie Pisma Świętego jest pora wieczorna w sobotę⁷⁹. Proklamowanie Biblii stanowi swoistą liturgię domową, niejednokrotnie też Słowo Boże przemienia rodzinę, przyczyniając się do jej rozwoju⁸⁰. Papież Polak apeluje: „Trochę czasu przeznaczyć w przeddzień niedzieli [...] na katechezę, która przygotowuje serca chrześcijan na przyjęcie samego daru”⁸¹.

Ponieważ Msza święta jest Ofiarą, należy uświadomić sobie dar serca, który zostanie złożony w czasie Eucharystii, jak również zrozumieć sens ofiary na tacę. Rodzice przy tej okazji powinni wyjaśnić dzieciom cel i przeznaczenie tego materialnego daru. Członkowie rodziny zobowiązani są do podjęcia intencji modlitwy, przemyślenia, o co chcą się modlić podczas tej Ofiary oraz kto z nich przyjmie Komunię świętą⁸².

Niedzielną Msza święta nie tylko przybliży członków rodziny do Boga, ale równocześnie ma charakter formacyjny, gdyż dzieci uczestniczące w niej od najmłodszych lat wraz z rodzicami przyjmują wiele dobra, co niewątpliwie zaowocuje w ich przyszłym życiu religijnym.

Trzeba również pamiętać, że niedziela jest dniem radości, odpoczynku po całotygodniowej pracy, jak również czasem solidarności rodzinnej. Jeśli zatem rodzina przeżywa Dzień Pański w takim duchu, wpływa to pozytywnie na budowanie więzów wspólnotowych i tworzenie głębokich relacji między członkami *Kościola domowego*⁸³. Eucharystia jest więc źródłem małżeństwa chrześcijańskiego i rodziny. W niej stale się odnawia i ożywia wspólnota rodzinna, w niej znajduje korzenie, z których wyrasta⁸⁴.

5. Obchody rocznic rodzinnych

Do liturgii domowej winny być włączone także różne rocznice rodzinne, jak na przykład rocznica ślubu, narodzin i chrztu dziecka, pogrzeb. Przez uczestnictwo w tych wydarzeniach umacnia się więź i obrzędowość rodzinna, która ma wpływ na rozwój osobowy *Kościola domowego*⁸⁵.

Szczególną troską należy otoczyć święta rodzinne, upamiętniać ważniejsze wydarzenia z życia rodziny, nadając im charakter religijny. Nie wolno wspomnianych uroczystości profanować przez przeżywanie ich w sposób czysto laicki⁸⁶.

⁷⁷ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 220.

⁷⁸ Por. DD, nr 40.

⁷⁹ Por. R. Kamiński, *Metody czytania Pisma świętego w Kościele domowym i małych grupach religijnych*, „Homo Dei” (odtąd skrót HD), 69 (1990) nr 2-4, s. 237, 246.

⁸⁰ W. Nowak, *Zarys liturgii...*, s. 60.

⁸¹ DD, nr 52.

⁸² Por. tamże, s. 220-221.

⁸³ Por. tamże, s. 181.

⁸⁴ FC, nr 57.

⁸⁵ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 237.

⁸⁶ Por. tamże, s. 237.

Chrześcijańska rodzina winna zachowywać i obchodzić wszystkie rocznice w roku kościelnym. Każda obchodzona rocznica bądź inna okoliczność religijna przeżywana w domu zdobyła swoją indywidualność w ciągu wieków, jej kształt został uformowany przez włączanie narastających w czasie praktyk i zwyczajów religijnych⁸⁷.

Zakończenie

1. Duża znaczenie dla rozwoju osobowego *Kościola domowego* **mają rodzice**. To oni powinni motywować i zachęcać swoje dzieci do udziału w liturgii rodzinnej, jak również angażować je w przygotowanie i przeprowadzenie określonych nabożeństw domowych. Dzieci widząc rodziców systematycznie praktykujących, stają się z czasem ich naśladowcami, co może być pomocne w rozwoju osobowym rodziny⁸⁸.

2. Sprawowana przez *Kościół domowy* liturgia rodzinna winna być oparta o pełne i **świadome uczestnictwo w sakramentach**, szczególnie inicjacji chrześcijańskiej, Pokuty i Pojednania, Eucharystii oraz małżeństwa. To dzięki tym sakramentom zaczyna się nowe życie w rodzinie i następuje jej prawdziwy rozwój⁸⁹.

3. Znaczącą rolę w budowaniu relacji osobowych w rodzinie należy przypisać **sakramentaliom**. Zostały one ustanowione przez Kościół, aby w określonych okolicznościach życie rodzinne mogło się dzięki nim rozwijać i być wzbogacone duchowo⁹⁰.

4. **Modlitwa rodzinna** posiada znaczenie niemalże liturgiczne. Przede wszystkim obowiązek modlitwy spoczywa na samych rodzicach, następnie winni oni wprowadzać w nią swoje dzieci. Modlitwa rodzinna, dzięki sakramentalnemu charakterowi małżeństwa, przybiera formę codziennej liturgii ogniska domowego, a rodzice pełnią w niej rolę kapłana, dlatego mają za zadanie nie tyle jej asystować, co przewodniczyć. Dzieci powinny czynnie uczestniczyć w tej domowej liturgii oddawania czci Bogu. Przedmiotem szczególnej zachęty jest modlitwa wieczorna, gdyż jest ona okazją do wyjaśniania i niwelowania urazów i barier narosłych w ciągu dnia między mężem a żoną, czy między rodzicami a dziećmi.

5. Wspólna modlitwa małżonków, wzbogacona uczestnictwem dzieci, czyni rodzinę szkołą modlitwy. Rodzice są duchowymi przewodnikami zarówno dla siebie, jak i dla swoich dzieci. Należy też zachęcać rodziny do modlitw przed i po posiłku. Nade wszystko **istnieje konieczność docenienia modlitwy różańcowej i Liturgii Godzin**⁹¹. Są to wskazania soborowe, wierne tradycji kościelnej i odnowionej liturgii domowej⁹².

6. Pielęgnowanie w rodzinie **obchodów związanych z rokiem liturgicznym** stwarza szansę utrzymania większego związku wartości rodzinnych z wartościami religijnymi⁹³, co w konsekwencji prowadzi do rozwoju rodziny chrześcijańskiej. Pamięć w

⁸⁷ Por. *Miłość – małżeństwo – rodzina*, red. F. Adamski, Kraków 1981, s. 449.

⁸⁸ Por. G. Staszczak, *Pobożność ludowa...*, s. 182.

⁸⁹ Por. Cz. Murawski, *Obecność Chrystusa w małżeństwie i rodzinie*, w: *Diligis Me? Pasce*, red. S. Czerwik, M. Mierzwa, Sandomierz 1999, t. I, s. 705.

⁹⁰ Por. *Obrzędy błogosławieństw (dostosowane do zwyczajów diecezji polskich)*, Katowice 1994, t. I, nr 41.

⁹¹ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 202.

⁹² Por. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny...*, s. 7.

⁹³ Por. B. Cieplińska, *Domowy Kościół – Przeżywanie roku liturgicznego w rodzinie* (maszynopis

rodzinie o uroczystościach i świętach roku liturgicznego nie tylko przypomina o ważnych wydarzeniach historiozbowczych, ale jednoczy *Kościół domowy* z Kościołem Powszechnym⁹⁴. Istotne jest, aby rodzinie towarzyszyła wiedza o treściach kryjących się w obchodach roku liturgicznego.

7. Szczególną wagę rodzina winna przywiązywać do **niedzielnej Mszy świętej**, gdyż jest ona źródłem miłości rodzinnej. Osłabienie czy też zaniechanie uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii oraz zaniedbanie Komunii świętej prowadzi do zahamowania więzi religijno-moralnych istniejących w rodzinie, co w konsekwencji może być przyczyną rozbicia rodziny⁹⁵.

pracy dyplomowej znajduje się w Bibliotece Instytutu Teologicznego w Sandomierzu), Sandomierz 1996, s. 45.

⁹⁴ Por. tamże, s. 45.

⁹⁵ Por. Cz. Murawski, *Teologia małżeństwa...*, s. 712.